

פנקס הבוגרים – כללי

הפנקס אשר הוכן אחרי מאמצים רבים, לפי ה"תקנות לסידורה של כנסת ישראל", וכלל רישום זכאים ממאה ועשרים נקודות יישוב יהודיות, נתפרסם כנדרש וכחוק בט"ז שבט תרפ"ט וידוע גם בשם "פנקס או מפקד הבוגרים או רשימות הבוגרים" 27.1.1929.

בהכנתו ערכו אנשי היישוב רשימות של כל היהודים - גברים ונשים בגילאי 20 ויותר, אשר היו בארץ (ביישוב או בקהילה) לפחות שלושה חודשים (לעיתים, נוספו גם רשימות של בני 18 או בני 19 ורשימות של בעלי תפקידים ביטחוניים, כמו שוטרים וחיילים). הרשימות התפרסמו בכל עיר וכפר, שבהם היה רשום אדם אחד או יותר המתאים לדרישות הנ"ל, ונקבעו על פתחי בתי-הכנסת ו/או בניין ציבורי יהודי אחר. רשימות אלו נקראות **רשימות הבוגרים** והן מהוות מקור חשוב מאוד למחקר גנאלוגי.⁴¹

בנוסף, נערכו **רשימות בוחרים** הרשאים להצביע לאספת הנבחרים. הבחירות נערכו ארבע פעמים, בתאריכים: 19 באפריל 1920, 6 בדצמבר 1925, 5 בינואר 1931, 1 באוגוסט 1944.

הרשימות היו ממוינות, בדרך כלל, בסדר אלפא-ביתי של שם המשפחה, ולאחר מכן (בערים הגדולות) מיון משני לפי שם הרחוב או השכונה, ולא לפי שם פרטי. כך, למשל, כהן אברהם שגר ברחוב רש"י, יופיע אחרי כהן בנימין מרחוב מימון. בחלק מן הערים, המיון הוא קודם כל לפי איזור הצבעה, לאחר מכן לפי שם משפחה ולבסוף לפי רחוב.

לצורך אתר זה, ולהקלת החיפוש, מן הראוי לעבור ללשונית של הקובץ לפי המיון האלפא-ביתי של שמות המשפחה.

הרשימות כתובות בעברית בכתב מודפס (בערים הגדולות ובחלק מן היישובים) או בכתב יד (בחלק מן היישובים הקטנים יותר) ומכילות את המידע הבא:

- * מספר סידורי;
  - * שם משפחה;
  - * שם פרטי וכתובת;
  - * לעיתים - שם האב;
  - * גיל ומוצא (ספרדי, אשכנזי, תימני וכיו"ב);
  - * לעיתים (בעיקר ביישובים קטנים): שנת העלייה, מקצוע ופרטים נוספים.
- באופן כללי: ככל שהיישוב קטן יותר, המידע רב יותר....

פנקס הבוגרים, נערך כאמור לפי התקנות מיום 1.1.1928 המאושרות ע"י הנציב העליון השני בארץ-ישראל מטעם המנדט הבריטי - לורד הרברט צ'ארלס אונסלו פלומר F.M. Plumer, ולפיהן על כנסת ישראל לפרסם ברבים שמות הבוגרים הנכללים בפנקס ולאפשר ערעורים במשך חודש ימים. במסגרת הערעור יכול יהודי ששמו איננו כלול בפנקס להגיש בקשה לכלול אותו או במקרה וכלול להגיש בקשה לגרוע אותו מהפנקס. כמו-כן ניתן זמן נוסף של חודשים לתיקונים אחרונים. חלקי הפנקס בערים ובנקודות היישוב היותר גדולות היו מחולקים לפי איזורים, ובכל איזור רשימת הבוגרים בסדר אלפא-ביתי ובו שם המשפחה, שם פרטי, שם האב ומציין מקום מגורים באזור.

הפנקס הראשון - היסודי - פורסם ביום 27.1.1929, ובחודש הערעור התקבלו כ- 14 אלף בקשות לתוספת שמות, נוספו נקודות יישוב (יריחו, טול-כרם, זיכרון אברהם, קבוצת השרון ועוד). בירושלים בלבד נוספו יותר משבעת אלפים שמות, במחוז הדרום 3,289 ובמחוז הצפון 3,489 שמות. נתקבלו יותר מ-16 אלף בקשות למחיקת שמות, מהם למעלה מעשרת אלפים מירושלים (רובם בני העדה החרדית), אח"כ התקבלו כ-6,000 בקשות לביטול הגריעה, ושוב מירושלים בלבד כ-4,500 שמות, 1,000 הודעות מטבריה. לאחר בירור הערעורים הוגש הפנקס ביום 2.4.1929 לאישור הנציב העליון. פנקס חברי כנסת-ישראל, על כתשעים אלף הבוגרים, הפך איפוא הבסיס החוקי הראשוני להשתייכות לארגון היישוב. התוספת הראשונה מחודש אייר תרפ"ט 5.1929 הכילה 15,674 בוגרים. התוספת השנייה מחודש אייר תר"ץ 4.1930 הכילה 4,569 בוגרים.

עוד לפני פרסום התוספת הראשונה החלו להתברר הליקויים שבתקנות: התברר כי הפנקס עלול לאבד מערכו מדי שנה בשנה – שכן לא הייתה התאמה למספר הבוגרים שנוספו בארץ על ידי עלייה חדשה, ע"י הגעת האנשים לגיל הזכאות להיכלל, גריעה בעקבות פטירות, נדידת תושבים בין מקומות היישוב. אי לכך, כבר ב-19.10.1931 פנה הוועד הלאומי לממשלה ולמזכיר הראשי של ממשלת המנדט והציג את הקשיים האובייקטיביים להחזקת פנקס שלם ומעודכן כדרישת החוק, וביקש עזרה במילוי תפקידו ובעיקר:

1. שמחלקת הבריאות הממשלתית תמציא לוועד הלאומי שמות הנפטרים ושמות האנשים שהגיעו לגיל הזכאות לפי ספרי הלידות והפטירות הממשלתיים.
2. שמחלקת העלייה תמציא באופן קבוע את רשימת הבוגרים היהודיים העולים לארץ לשבת בה בקביעות ואת רשימת העוזבים לחלוטין.

הממשלה דחתה הפנייה בנימוק שאין באפשרות מחלקות הבריאות והעלייה למלא את הבקשות.

נוצרה אפוא מציאות של ארבע קטגוריות רישום יהודים בארץ:

- א. חברים בכנסת ישראל - רשומים בפנקס.
- ב. עוזבי כנסת ישראל, דהיינו שהיו רשומים אך הגישו בקשות בהתאם לחוק למחיקתם מהפנקס.
- ג. בוגרים יהודים שלא היו רשומים והגישו בקשות להימחק.
- ד. בוגרים שלא הגישו בקשות להיכלל ומצאו עצמם מחוץ לרשימות החברים בכנסת ישראל.

רק בשנת 1937, לאחר קבלת אשור משרד המושבות הבריטי, נתפרסמו התיקונים המתבקשים, ומכאן, בין היתר, השונות הגדולה בין תוצאות הרישומים במפקדי הבוגרים ומפקדי האוכלוסין.

יש להדגיש שאין הרשימות הנ"ל דהיינו - פנקס הבוגרים ו/או רשימת הבוחרים - כדי מפקד כלל האוכלוסין בארץ ישראל אשר נערך ע"י השלטון המרכזי (כאן Palestine Administration או the Palestine Mandate). בתקופת המנדט הבריטי (1918-1948) נערכו בארץ שלושה מפקדי אוכלוסין: בשנים 1922, 1931, 1939. מפקד האוכלוסייה היהודית של ירושלים 1939 נמצא בארכיון הציוני המרכזי^[7] בירושלים (חטיבה J4) מפקד אוכלוסין מ-1922, שנערך על ידי המנדט הבריטי והמתייחס לתושבי תל-אביב ופתח תקווה נמצא באתר העמותה הישראלית לחקר שורשי משפחה (IGS)^[9]